

FRANZ KAFKA’NIN DAVA’SINDA TRAJİK DÖNÜŞÜM

EMİNE AYHAN

İnsanın gerçek doğası [...] toplumsal ilişkilerin toplamıdır.
Karl Marx, *Feuerbach Üzerine Tezler*, 6

Franz Kafka, ölümünden bir yıl sonra, 1925’te arkadaşı Max Brod’un editörlüğünde yayımlanan *Dava’yı* (*Der Prozeß*) 1914 Temmuz’unun son günlerinde yazmaya başlar.¹ *Dava’nın* yazılışı, romanın İngilizce başlığı olan *trial* sözcüğünün çağrıştırdığı anlamda, biri dünya genelinde, diğeri Kafka’nın hayatı özelinde kritik olan iki davaya, mahkemeye, imtihana, badireye denk gelmiştir. Kafka’nın *Dava’yı* yazdığı aylar boyunca tuttuğu günlüklerde atıfta bulundu-

1. Kafka’nın quarto boyutundaki (24.6 x 19.7 cm.), kahverengi mumlu bez ciltli, otuz dört sayfalık çizgisiz günlük defterlerinin (*Tagebuchheft*) dokuzuncusunda “zengin bir işadamının oğlu” diye belirtilen Josef K.’nin bir paragraflık bir sahnede adıyla anıldığı ilk tarih 29 Temmuz 1914’tür (bkz. Franz Kafka, *Günlükler*, çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2015, 428). *Dava’nın* ilk bölümünü oluşturacak taslak ise önlü arkalı siyah mürekkeple yazılmış on altı sayfa tutacak şekilde, aynı defterdeki 30 Temmuz 1914 tarihli kayıtlarla başlar. Kafka ilerleyen bölümlerin taslağını da yine bu günlük defterlerine (toplam on defter) yazmış ve bu taslak sayfalarını 1915 yılının Ocak ayında yırtıp 161 sayfalık ayrı bir dosyada toplamıştır. Kafka sadece “Kanun Önünde” parçasını 1915 Eylül’ünde haftalık Yahudi mecmuası *Selbstwehr*’de yayımlattığı *Dava’nın* numaralandırılmamış bölüm başlıklarını içeren bu tamamlanmamış elyazması dosyayı (başka dosyalarla birlikte) yakması için 1920’de Max Brod’a vermiş, fakat Brod onun isteği hilafına muhafaza ettiği elyazmasından yaptığı seçkiyi 1925’te Berlin merkezli Die Schmiede yayınevinden yayımlamıştır. El yazması üzerinde editöryal çalışmaları devam eden Brod 1935 (Berlin, Schocken baskısı) ve 1945 (New York, Schocken baskısı) yıllarında iki edisyon daha yayımlatır. Romanın elyazması bugün Marbach’taki Deutsches Lieraturarchiv’de (Alman Edebiyat Arşivi) bulunuyor. Brod’un editöryal seçimleri ve tamamlanmamış *Dava’nın* sınırlar arasındaki matbu yolculuğu için bkz. Osman Durrani, “Editions, translations, adaptations,” *The Cambridge Companion to Kafka*, ed. Julian Preece, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 206-225.

ğu bu iki olaydan biri, Elias Canetti'nin "mahşer gününün mahkemesi"² dediği, 28 Temmuz'da başlayan I. Dünya Savaşı; diğeri ise, iki yıldır yazıştığı Felice Bauer'le aynı yıl 1 Haziran'da aile töreniyle gerçekleşen nişanlarının bozulmasıdır. Kafka 12 Temmuz'da Berlin'deki Askanischer Hof Oteli'nde gerçekleşen bu olayı 23 Temmuz tarihinde günlüğüne "oteldeki mahkeme"³ şeklinde kaydedecektir. İki hafta arayla patlak veren bu iki olay Kafka için *Dava*'nın 1915 Ocak'ına kadar sürecektir altı aylık yazım sürecinin başlangıcı olur. Nitekim Canetti'ye bakılırsa, Kafka'ya *Dava*'yı "başlatma gücünü" veren de, onu "dış dünyanın cehennemi ile kendi içindeki cehennem arasında ilinti kurabileceği [...] bir biçim" keşfedip (sonunu getirmeyecek şekilde) sürdürmeye sevkeden bu iki "mahkemenin şoku" olmuştur.⁴

DER PROZESS: SINIRDAKİ BİLMECELER

Romanın başlığı olan Almanca *der Prozess* sözcüğü (Latince *procedere* fiilinden) ileri, öne doğru (*pro-*) bir hareketi (*cedere*) belirtir.⁵

2. Elias Canetti, "Kafka'nın Felice'ye Mektupları," *Sözcüklerin Bilinci*, çev. Ahmet Cemel, İstanbul: Payel Yayınevi, 1984, 230.

3. Askanischer Hof Oteli'ndeki akşam yemeğine Felice Bauer ile Kafka'nın dışında Felice'nin kız kardeşi Erna, arkadaşı Grete Bloch ve Kafka'nın, Felice'yle evlenmesine karşı olan yazar arkadaşı Ernst Weiss katılır. Kafka'nın bir yıldır kendisine gönderdiği mektupları (Kafka, Grete'ye 70'ten fazla mektup yazmıştır), görünüşe göre Felice'ye sadakatsizlik içeren bazı kısımların altını kırmızı kalemle çizerek, Canetti'nin ifadesiyle "iddianamenin içeriğini" (229) hazırlayarak Felice'ye sunan, böylece nişanın bozulmasıyla sonuçlanacak "mahkemeyi" başlatan kişi Grete Bloch'tur. Kafka'nın "sorgu" boyunca sessiz kaldığı ve kendini savunmadığı aktarılıyor (bkz. Reiner Stach. *Kafka: The Years of Insight*, çev. Shelley Frisch, Princeton: Princeton University Press, 2013, 13-5). Kafka ile Grete arasındaki ilişkinin ve yazışmalarının yorumu için bkz. Canetti, "Kafka'nın Felice'ye Mektupları," 221-231.

4. Canetti, "Kafka'nın Felice'ye Mektupları," 230.

5. *Prozess* sözcüğünün ve *Dava*'da geçen Almanca sözcüklerin etimolojisi için çeşitli sözlüklerin yanında yararlandığım başlıca kaynak için bkz. John T. Hamilton'ın "Haft: Kafka in Process," *Inscription: the Journal of Material Text – Theory, Practice, History*, Sayı 1, 2020, (paragraf içindeki alıntılar) 1-2. Yazıya şuradan ulaşılabilir: inscriptionjournal.com/2020/06/23/haft-kafka-in-process. Ayrıca *Prozess* sözcüğü-

Prozess (Lat. *processus*) ilerleme (İng. *progress/ion*), öne/ortaya çıkma, belirme, süreç (İng. *process*), geçit alayı (İng. *procession*) sözcüklerini içeren bir anlam burcu. Sözcüğün belirttiği “hareket”e (*cedere*) ileri istikametini veren *pro-* öneki bir başlangıç anını/noktasını da kaydeder (İng. *proceed* fiili ilerleme, dava açma, vs. anlamının yanı sıra “başlatma” anlamına da gelir). Bu bakımdan her süreç önünde, ilerisinde, hedefinde, nihai noktasında duran şeye doğru ilerlerken, “(-*pre* önekinin imlediği şekliyle) öncesinde, gerisinde, geçmişinde olanın bir yeniden değerlendirmesini, yeni bir bakış altında kendini göstermesini içeren” çift yönlü bir dinamiğe sahiptir. Bu ister hukuki bir süreç (dava), ister bir tarihsel ilerleme süreci, ister (kişisel veya kolektif) bir hikâyenin gelişimi, isterse yazım sürecinin kendisi olsun her süreç diyalektik biçimde geçmişin, geridekinin yeniden değerlendirilmesini, hatta ele geçirilerek didiklenmesini beraberinde getiren bir olayla, hareketle, krizle veya şokla başlar.

Sözcüğün bizzat cisimleştirdiği başlatma, kesme, sınır çekme jestinin şiddetini, çok geç (örn. Fransızca ve Almancada 17. yüzyılda) kullanıma girmiş olsa da bugün Fransızca (*procès*) ve Almancadaki (*Prozeß*) ilk anlamında daha açık hissederiz: yasal kovuşturma, hukuki işlem/süreç, hukuk davası. (Sözcüğün İngilizcede 13. yüzyıl ortalarından itibaren bu anlamda kullanılmaya başladığını belirtelim.) Bir hukuk davası başlangıcıyla öncesindeki akışı kesintiye uğratır. Kesintiye uğratmakla da kalmaz, koyduğu sınırın cephesinden geçmişe tasallutta bulunur. Kesintiye uğratarak tasallut ettiği şey, suçlamanın/ithamın yöneltildiği kişinin önceki “olağan” hayat sürecidir. Eski Yunancadaki *nomos*⁶ karşılığının ifade ettiği gibi, temelde bir duvar, set çekme ve kadastrolama edimi olan yasa, önüne dikildiği kişinin (“kanun önündeki” kişinin) “hayat hikâyesini onun

nün Latince ve Fransızcadaki kullanımları konusundaki yardımından ötürü Nazım Can Serbest’e teşekkür ederim.

6. “‘Yasa,’ ‘düzenleme’ yahut ‘norm’ şeklinde tercüme edilen” *nomos* “esasen mekânsal bir terim” olarak, “‘ayırarak,’ ‘bölümlemek’ ve ‘gütmek’ anlamındaki Yunanca *ne-mein* fiilinden” türer. Bir tür harita-kadastrolama, evcilleştirme ve seyislik (siyaset) faaliyetini ifade eder. Bkz. Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız, İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2018, s. 68not.